

A snivě, jak viděl v duchu, co uniká do ztracena, řekl s obdivem: „Afrika.“

* * *

Toužili jsme tenkrát jako v odrazu toho nejhoršího, co v nás vželo nejhlouběji, po časech, které nevyžadují od člověka tvrdost. Zní to pateticky, ale bylo to tak: Přáli jsme si v reakci na nabyté zkušenosti vlídnější svět, kde se nemusejí věšet – už po všem – nepřátelé podle starozákonního oko za oko, zub za zub, krev za krev. Svět odpuštění, prominutí a časem pozapomenutí. Ne proto, že by si to ti, co se provinili, nezasloužili. Německá válka představila krutost, jakou i otrlý svět neznal. Míru zla, která se propadla – jak jsme o tom diskutovali – do takových hlubin, že dno zůstávalo v nedohlednu. Němci vytvořili podmínky, které nutily lidi ke zlu, aby se projevovali tím horším, co je v člověku. (Netvrdí moderní filozofové, že jen mezi dobrem a zlem je člověk svobodný?)

Připadali jsme si jako při stvoření světa. Snad si tak připadá každá dorůstající generace, která se narodí do vzrušené doby, kdy jedna epocha končí a druhá začíná. Je to možná naruby obrácená modlitba k sobě samému, ke všem, co smýšlí – v tu chvíli – stejně. Má to cosi společného s lidskou povahou, stavem světa, s kterým se, kdo má svědomí, nemůže smířit.

Za heydrichiády gestapo, aby se dopídilo, kdo pomáhal atentátníkům, ukázalo nedospělému chlapci, když už věděl, že mu ubili otce, v láhvi s lihem hlavu jeho matky, aby z něj dostalo přiznání, adresy, jména. Chlapec se zhrozil, zhroutil a zlomil. Mluvil. Gestapo mělo zaslouženě strašnou pověst. Ve varšavském ghettu odníмали gestapáci – jak napsal ve své deníku německý kapitán, po válce popravený NKVD – nemluvnata matkám, házeli je do pytlů a pytle na smetiště. Stříleli do lidí na ulici a raněné nechali umírat. Lidé někdy zpochybňují odolnost nebo čestnost vyslýchaných. Každý z oněch Němců, kteří se toho dopouštěli, stejně jako jejich oběti, měl jméno, matku a otce, děti, tvář. Tak k nim přistupují autoři. Nikdo jim to už podobným způsobem nechtěl vracet. Přáli jsme si svět míru a socialismu, jak se tenkrát říkalo. Socialismus byl kód pro opak mizerie, jakou nám svět předtím představil, včetně cyklonu B. Snad čím horší zkušeností člověk projde, o to náhylnější je chytat se snů. Bytostně jsme toužili po světě, kde se nezabíjí, nikdo nikoho nepotlačuje, nevyčítá mu, z jaké matky a jakému otci se narodil. (Nechci se opakovat.) Kde lidé žijí, jak nejlépe to jde, ale hlavně žijí. Ještě jsme nevěděli, že v našem případě, bez ohledu na zkušenosti nebo důvody, je to

vyhánění ďábla belzebubem. Samy dobré úmysly nestačí, ani neomlouvají. Neexistuje myšlenka, kterou nelze překroutit, zradit nebo se jí nezpronevřit.

Zdálo se, že cesta, po které ke svému (jak se ukázalo neuskutečnitelnému) světu dospíváme, je od začátku hrbolatá. Nebyli jsme po svých válečných zkušenostech lidi do nepohody? Život se nekouká, jak ti bylo, co by sis zasloužil, aby sis to snad vynahradil. Musíš mít sílu, obstát znovu, pokud jsi měl štěstí obstát včera. To nejdůležitější, kromě toho, že jsi zdravý a zachoval sis zdravý rozum, je mít štěstí. Ale kdoví bez poučení, že štěstí jednoho nezůstává za všech okolností panensky čisté, neposkvřené smůlou někoho jiného? V jedné ze svých povídek mluví Ota o tom, za co si musíme sypat popel na hlavu: „Za zkreslené rozhlasové reportáže a naivní povídky... za voloviny a lumpárny, kterých se dopustíme, až zítra zvítězíme...“ Šlo to ještě dál, jak se ukázalo.

Je mnoho druhů štěstí, stejně jako druhů neštěstí. Byli jsme vybíraví. Chtěli jsme štěstí pro všechny. To, co se ještě žádné společnosti nepodařilo. Proč to nezkusit? Nikdo to neví lépe nebo nikomu se to spolehlivěji nepotvrdilo než lidem, kteří byli v koncentračních táborech, ať už se tam dostali z jakýchkoli důvodů, nebo ztratili v lágru někoho ze svých blízkých (někdo všechny). Podvědomě se nikdo nechtěl vydat dneska ze všech sil, vyčerpat se, protože nemohl vědět, čemu bude čelit zítra. Nebylo to sobectví. Byla to zkušenost.

Ota viděl v duchu ty smutné dny s maminkou v Buštěhradě, kdy bratři a tatínek byli jen vzdálený opar. Byli vděční za každý korespondenční lístek o třiceti povolených slovech. Doléhaly k nim pověsti o hubení internovaných a zavlčených. Nezapomněl jediný den, jedinou noc, jedinou hodinu. Zůstaly v něm jako ozvěna, která neutichá. Naplnily jeho paměť tichem, které ohlušovalo. Obavami a nejistotou, které ohromovaly. Plameny, které neuhasínají, žízní, již nelze utišit.

Válka, jako pro mnoho ostatních, pro něho neskončila. Její ozvěny nejenže nedoznívaly, sílily. Jako všichni – kteří prošli druhou světovou válkou – si nesl v sobě neviditelná zranění, znamení a pokřivení. Nikdo, kdo měl válku v zádech, ji neměl za sebou, ale v sobě. Každý jinak, jinou měrou, a všichni stejně. Ve vzduchu zněly ozvěny a nedosažitelné cíle, které se zdály na dosah.

Tolerance, demokracie a rovnost. (Rovnost má v Čechách dávné a hluboké tradice.) Ne válka, mír. Konec chudých, výhledy k sytosti všech. Rasová a náboženská rovnost. Opravdová svoboda slova. Otevřené hranice, školy (ne zavřené a zakázané). Práce pro všechny. Důstojnost a vznešenost života, která se ještě nedostala ke slovu.